

УДК 8:81.4.811.113

Гладій А. Л.

PhD (Political science), Icelandic Arctic Cooperation Network

ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИЧНОГО СКЛАДУ КНИГИ «ІСЛАНДІЯ. ПІВНІЧНІ ДНІ ОПІВНОЧІ»

Книга «Ісландія. Північні дні опівночі» вийшла друком у Києві в 2023 р. у видавництві «Віхола» і написана в жанрі подорожніх нарисів у художньо-публіцистичному стилі. Задля відтворення відповідної атмосфери та надання стилю особливої художньої виразності в книзі використано неологізми,

діалектизми, маловживані та штучно творені слова української мови (УМ). Такий метод написання книги зумовлений самим характером ісландської мови (ІМ), яка і є одним з об'єктів опису. Актуальність теми цієї розвідки зумовлена питанням доцільності використання неологізмів та маловживаних слів в УМ та їх щоразу ширшої появи в різних текстах. Пошуки українських відповідників для запозичень та спроби розширення синонімії рядів для суто українських лексем здійснено на засадах наукових праць таких сучасних мовознавців, як П. О. Селігей, О. Д. Кулик, А. С. Богатирьова, І. І. Снігурова, О. С. Палькевич). Мета цієї розвідки – обґрунтувати лексичні особливості книги «Ісландія. Північні дні опівночі» і класифікувати авторські неологізми й новотвори.

ІМ зберігає багато архаїчної лексики, яка не підлягала словниковим змінам упродовж століть. Разом із тим багато сучасної ісландської лексики утворено на основі коренів або цілих слів-архаїзмів. І цей процес творення нових слів ІМ не припиняється, бо є частиною офіційної мовної політики Ісландії. УМ також зберігає пласти як архаїчної, так і діалектної лексики, яка може бути основою для творення відповідників для запозичень з інших мов та для вдосконалення й урізномбарвлення різних стилів УМ. Наприклад, в книзі «Ісландія. Північні дні опівночі» використаний відповідник для слова іншомовного походження телефон – *ужва* (мотузка з лози), що є прямим наслідуванням ІМ, де слово *sími* означає телефон, і походить від *síma* – шнур, мотузка. Цей приклад є спробою показати, що старі слова можуть набувати нових значень, одночасно не втрачаючи своїх попередніх значень, діалектизми поступово ставати надбанням літературної мови, входити до ширшого ужитку, а нові явища в усіх сферах людської діяльності отримувати свої назви та описи суто українською мовою.

Окрему групу утворюють явища, об'єкти природи, побуту та мітології, які характерні лише для півночі, зокрема для Ісландії, як окремої країни у соціально-політичному та історичному сенсах та як острова у сенсі географічному. Мова йде, наприклад, про географічні та геологічні поняття (*айсберг, вулкан, гейзер, лава, льодовик* тощо), атмосферні явища (*північне сяйво, туман* тощо), суспільно-культурологічні явища, свята, побут, міфологія (*ельф, скир, троль, йоласвейнар* тощо). В УМ слова-відповідники для згаданих об'єктів та явищ зустрічаються або рідко, або навіть у поодиноких джерелах, які ще не були достатньо досліджені. Наступною групою слів, до яких запропоновані відповідні українські лексеми, є запозичення з давньогрецької, латинської, англійської, французької мов (*периферія, логіка, флора, фауна, експеримент, ефект, енергія, кемпер, терикон* тощо). До цих запозичень використано як відповідники ті лексеми, що були вилучені з Харківського правопису 1928 року (*водозбір, надма* та ін.), а також діалектизми, архаїзми, маловживані слова УМ. До географічних назв Балтійське море та Фарерські

острови в книзі подано такі відповідники, як Варязьке море та Вівчі острови. А до великої кількості суто ісландських топонімів підібрано дослівний український переклад, але не відповідники: гора Kerling дослівно стара пані, бабиця, стариця; долина Skolladalur дослівно Лисова долина або Чортова долина/Долина приви́дів; гора Hvannadalshnjúkur – Вершина долини дягелю. Дослівні переклади ісландських топонімів на УМ дозволяють краще зрозуміти історію певної місцевості, контекст формування та розвитку місцевої спільноти, особливості ісландської мови та лексико-морфологічні можливості УМ.

У книзі автором використано близько 370 лексем-відповідників, тобто майже одна лексема на кожну сторінку тексту. Слова-відповідники зібрані наприкінці книги у перелік за алфавітом. У книзі також можна зустріти додаткові слова, яких немає в цьому переліку, оскільки в УМ *бергширунд* є лексичним запозиченням з німецької мови, *гейзер* та *скуллойп* – прямі запозичення з ісландської, *вулкан* – з латини. Вербальний опис різноманітних явищ Ісландії свідомо здійснюється в книзі за допомогою українських відповідників або ж незвичних синонімів. Наприклад, *вулкан* описується як вогнегора, сопіще, розпечена скала, де перші два слова є похідними, а третє є описовим словосполученням візуалізації вулкану. *Льодовик* отримує додаткові синонімічні відповідники – лідниця, сніговик, сніговий дід. Такий підхід використовується і до багатьох інших географічних та геологічних явищ природи Ісландії. Втім і сама назва книги, а саме друга її частина «Північні дні опівночі» є спробою описати явище, яке стосується суто півночі влітку як сторони світу, так і пори доби. Адже день, як і пора доби, може бути лише у відповідні години доби та обов'язково чергується з ніччю і навіть влітку. Але влітку в Ісландії (на півночі) ніч (опівночі) відсутня. Тож такою мовною грою слів вдалося якнайточніше описати полярний день. Також у книзі використано поетичне слово *білоніччя* для скороченого опису явища північних днів опівночі.

Отже, лексичний склад аналізованої художньо-публіцистичної книги вирізняється своїм багатоманіттям. Використані в книзі лексеми-відповідники підлягають класифікації трьома групами: 1) слова, які були вилучені з Харківського правопису 1928 року (*водозбір*, *надма* та ін.); 2) творені слова з інтернет-спільноти «Словотвір», які не зафіксовані в офіційних словниках (*лежсага*, *снoвизжниця*, *хляц* та ін.); 3) діалектизми, архаїзми та інші маловживані слова (*мерхлий*, *навидіти*, *ужсва* та ін.). Деякі використані автором синонімічні ряди (старанний – беручкий, затьмарений – мерхлий, повільно – сповагом, пиняво – неквапно, льодовик – лідниця тощо) дозволили всебічно та точно описати те чи інше явище, предмет або ж підкреслити особливі ознаки певної ситуації. В книзі «Ісландія. Північні дні опівночі» автор свідомо послуговується окремими принципами Харківського правопису

УМ 1928 року, які також присутні у чинному українському правописі 2019 року. Активно задіяно і власні мовні новотвори, і лексику маловживану, які допомогли авторові точніше описати рідкісні географічні, геологічні та атмосферні феномени. Діалектні та архаїчні слова УМ спроможні бути основою для творення нових колоритних слів, що урізноманітнюють лексичний ресурс не тільки мови повсякденного спілкування, але й різні жанри художнього стилю УМ. Перебування мене, випускника Запорізької політехніки, в Ісландії та ознайомлення з ісландською мовою посприяли глибшому усвідомленню архетипів України, заглибленню у свою рідну українську мову, старанному вивченню невичерпних джерел загальнонародної мови.